

Szlovákiai régiók összehasonlítása versenyképességi tényezők alapján

Karácsony Péter¹ – Oriskó Aranka²

Napjaink egyik legfontosabb kihívása a globális versenyben való helytállás. Részben ennek hatására egyre szélesebb körben válik elfogadhatóvá, hogy nemcsak a vállalatok, hanem a területi egységek, régiók, térségek is versenyeznek egymással.

A térségek, régiók versenyképességének vizsgálatára egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek napjainkban. Ezt alátámasztja az a tény is, hogy az Európai Unió az utóbbi években kiemelt jelentőséget tulajdonít a versenyképesség fejlesztésére. A területi tervezés és -fejlesztés az egyik lényeges tényezője egy adott ország sikerességének.

Köztudott tény, hogy a versenyképesség létezik vállalatok, iparágak, régiók és nemzetek szintjén. A tanulmányunk a regionális versenyképesség vizsgálatával foglalkozott. Elsődleges célunk volt, hogy a szlovákiai régiókat elemezzük versenyképességhez kapcsolódó tényezők alapján.

Az elméleti részben bemutatásra kerülnek a jelenlegi helyzetet meghatározó tényezők, a jövőbeli kilátások, a versenyképesség fogalmi meghatározásai.

A gyakorlati részben megvizsgáljuk, hogyan befolyásolja a vizsgált térségek versenyképességét az innovációs tevékenységük, a területi infrastrukturális fejlettség, az egyes fejlesztésekre fordított összegek, valamint miként képesek a vizsgált régiók javítani versenyképességüket.

Kulcsszavak: Szlovákia, versenyképesség, régió, területi különbség

1. Bevezetés

A versenyképesség meghatározását eltérő szinteken eltérően kell kezelni, jelenleg nincs általánosan elismert definíció a versenyképességre. Köztudott, a versenyképesség egy komplex fogalom, nehéz értelmezni, azonban egyértelmű célja van, az érintett területen élők életszínvonalának, jólétének növelése és fejlesztése.

¹ Karácsony Péter, PhD, egyetemi docens, Selye János Egyetem Gazdaságtudományi Kar Közgazdaságtani Tanszék (Révkomárom, Szlovákia).

² Oriskó Aranka, MSc-hallgató, Selye János Egyetem Gazdaságtudományi Kar Közgazdaságtani Tanszék (Révkomárom, Szlovákia).

Botos 1982-ben megjelent munkája alapján egy *nemzetgazdaság* akkor versenyképes, ha a külkereskedelem segítségével növelni képes a GDP-jét, ezt viszont csak akkor képes megvalósítani, ha termelékenysége magas, termelési költségei pedig alacsonyabbak, mint a versenytársaké. Krugman (1994) szerint a nemzetgazdasági versenyképesség azt a benyomást kelti, mintha a nemzetek a vállalatokhoz hasonlóan versengenének egymással.

Porter a versenyképességgel foglalkozó kezdeti munkáiban szintén nem tartotta értelmezhetőnek a versenyképességet *nemzetközi szinten*, de Krugman nézeteivel mégsem ért egyet, ugyanis míg Krugman tagadja az országok közötti versengés létét, addig Porter szerint létezik, valamint későbbi írásaiban már nemzetgazdaságokra vonatkozóan is használja a versenyképesség fogalmát (Porter 1990).

Chikán (2002) szerint a *nemzetgazdaság versenyképességét* öt tényező (kormányzat, társadalmi tényező, kulturális tényező, technológia tényező, vállalati szféra) határozza meg.

Annak ellenére, hogy a *vállalati versenyképességet* egyszerűbb meghatározni, definiálni, mint a nemzetgazdasági versenyképességet, mégis akadnak fenntartások meghatározásával kapcsolatban.

Csath (2010) szerint a vállalatok versenyképessége nem más, mint azon képességek összessége, amelyek felhasználásával *különleges és sajátos versenyelőnyökre* képesek szert tenni.

A vállalati versenyképesség értelmezésénél célszerű figyelembe venni, hogy a versenyképesség magában hordozza a *vállalati hatékonyság fokozásának képességét*, amely segítséget nyújt a jövedelmezőség növeléséhez. A vállalat, mint vevő versenyben van az erőforrások piacán, vagyis versenyképessége az *inputokhoz való hozzájutásban* is megmutatkozik (Chikán 2006).

A *régió* egy olyan gyűjtőfogalom, amely bármilyen kiterjedésű, összefüggő földrajzi területet jelenthet. A leginkább elterjedt értelmezések alapján jelölhet földrajzilag összekapcsolódó országcsoportokat és országon belüli összefüggő területi egységeket is (Lengyel 2000).

A tudományos kutatásokban a területi versenyképesség elemzésére célszerű valamilyen versenyképességi modellt használni. Ilyen modell lehet a Porter-féle rombusz modell (Deák 2000), vagy a versenyképesség piramismodellje (Lengyel 2000, 2006, Lukovics 2006, Lukovics–Kovács 2008).

Fenyővári–Lukovics (2008) szerint térségek versenye az egyéni sportversenyekhez (futás, kerékpározás, úszás stb.), ahol a legjobban teljesít ő versenyzők győznek, de a többi versenyzőt – a győzelemtől való lemaradás lelki fájdalmain kívül – semmilyen hátrány nem éri, újra indulhatnak a következő versenyben. Tehát létezik területi verseny, de annak jellemzői alapvetően eltérnek a vállaltok piaci versenyétől.

A regionális versenyképességgel kapcsolatos kutatásokban *Lengyel Imre piramismodellje* jelentős áttörést jelentett. Lengyel a versenyképességgel kapcsolatban három alapkategóriát különböztetett meg, melyek szoros logikai kapcsolatban vannak egymással és egy piramist alkotnak. A piramis legalján helyezkednek el a *sikerességi faktorok*, melyek az alapkategóriákat és az alaptényezőket közvetve képesek befolyásolni. Az *alaptényezők* a piramis második fokát alkotják. Ezek az alapkategóriákat közvetlenül meghatározó gazdasági tényezők. Javítják a régió versenyképességét. Az *alapkategóriák* pedig a piramis harmadik fokán foglalnak helyet. Ezek olyan mutatók, melyek lehetővé teszik a versenyképesség mérését. A piramis csúcsán a végső cél helyezkedik el, amely a régió lakosságának *életszínvonalával, életminőségével* hozható kapcsolatba (Lengyel 2003, 2010).

2. Anyag és módszer

A tanulmányunk elsődleges célja rávilágítani arra, hogy a szlovákiai régiók gazdasági fejlettsége az ország egyes részeiben eltérően alakult. A tanulmány elkészítése során egyszerű, összehasonlító szekunder vizsgálatokat végeztünk, mely során a Szlovák Statisztikai Hivatal regionális adatait használtuk fel.

A regionális versenyképesség mérése azonban nehéz feladat, ugyanis nincs egyetlen kiemelkedő mutatója sem, nem jellemezhető egyértelműen egyetlen adattal, hanem egymáshoz szorosan kapcsolódó, összefüggő közgazdasági kategóriák együttesét jelentheti. Az elméleti részben bemutatott piramismodellt vettük alapul a kutatásainkban. Kutatásunk alapjául azért választottuk a regionális versenyképesség piramismodelljét, mert megfelelő a logikai szerkezete, könnyen kezelhető, jellemző rá az átláthatóság, és széles körű elfogadottsága miatt alkalmas arra, hogy regionális versenyképességi vizsgálat alapjául szolgáljon.

Kutatásunkban arra kerestük a választ, hogy az elmúlt években az általunk kiválasztott és vizsgált két szlovákiai régió (nyugati és keleti) közül, melyik tekinthető fejlettebbnek a versenyképesség szempontjából.

Szlovákia régiókra történő felosztása összhangban áll a nemzetközi gyakorlattal, az országnak négy fő régiója van:

- közép- szlovákiai régió;
- nyugat- szlovákiai régió;
- pozsonyi (Bratislava) régió;
- kelet-szlovákiai régió (1. ábra).

A továbbiakban az általunk választott és elemzésbe vont két régió bemutatására szorítkozunk részletesebben.

A nyugati régiót három kerület alkotja:

- Trencséni kerület (Trenčianský kraj);
- Nyitrai kerület (Nitrianský kraj);
- Nagyszombati kerület (Trnavský kraj).

A keleti régióhoz két kerület tartozik:

- Eperjesi kerület (Prešovský kraj);
- Kassai kerület (Košický kraj).

1. ábra Szlovákia regionális térképe

Forrás: <http://www.slovakia.org/regions.htm>

A tanulmányunkban azokat az indikátorokat használtuk fel a Lengyel-féle piramis modellre alapozva, melyek véleményünk szerint a leginkább meghatározzák egy régió versenyképességét. Továbbá az indikátorok kiválasztásánál az is szempont volt, hogy melyekhez van hozzáférhető és megbízható adat Szlovákia esetében. A kutatásunk során elsőként az alapkategóriába tartozó adatok kerültek összehasonlításra két vizsgált régió vonatkozásában, ezek azok a tényezők, amelyek a versenyképesség mérését leginkább lehetővé teszik. E tényezők közül három indikátornak az elemzésére vállalkoztunk:

- jövedelem;
- munkatermelékenység;
- foglalkoztatottság.

Ezt követően az alaptényezőket elemeztük, ide azok a jellemzők sorolhatók, amelyek az alapkategóriákat közvetlenül meghatározzák. Ezen tényezők tudatos fej-

lesztésével javítható a régiók versenyképessége, így elemeztük a következő mutatókat:

- kutatás-fejlesztés alakulása;
- infrastruktúra és humán tőke alakulása;
- kívülről jövő befektetések nagysága;
- kis-és középvállalkozások száma;
- intézmények szerepe.

A harmadik jelentős kategóriát a sikerességi faktorok alkotják. Ezek olyan tényezők, amelyek egyaránt befolyással vannak az alapkategóriákra és az alaptényezőkre közvetett módon, és jellemző rájuk, hogy hosszabb időszak alatt képesek csak módosulni és változni, ezek közül az alábbiak elemzésére vállalkoztunk:

- gazdasági szerkezet összetétele;
- innováció szerepe a régióban;
- munkaerő felkészültsége;
- társadalmi szerkezet jellemzőinek elemzése;
- környezet minőségét meghatározó tényezők elemzése.

3. Eredmények értékelése

A saját vizsgálataink eredményei közül a területi korlátokat figyelembe véve csak a témához szorosan kapcsolódóakat ismertetjük az alábbiakban.

Elsőként bemutatjuk a vizsgált két régióra jellemző legfontosabb demográfiai ismérveket (1. táblázat).

A Szlovák Statisztikai Hivatal hivatalos honlapjáról begyűjtött adatokból kiderült, hogy a nyugati régió területe 14 992,16 km², az egy km²-re jutó népsűrűség 122,6, míg a keleti régió területe 15 727,88 km², népsűrűsége pedig 102,5.

A két térség lakosainak számát tekintve elmondható, annak ellenére, hogy a nyugati régió kisebb területen helyezkedik el, mint a keleti régió, mégis több a lakosainak száma. A nyugati régió lakossága 1 838 136 fő, míg a keleti régió lakosainak száma 1 611 407 fő volt a vizsgált évben.

A két régió nemzetiség szerinti összetételi eloszlását figyelembe véve megállapítható, hogy a 2012. évre vonatkozóan mindkét régióban a szlovák nemzetiség volt túlsúlyban. Továbbá a nyugati régióban kiemelkedően magas volt a magyar nemzetiségűek száma (291 ezer fő körül), a keleti régióban pedig a roma nemzetiségűek domináltak (82 ezer fő körül) a szlovák nemzetiségűek után (1. táblázat).

1. táblázat A vizsgált szlovákiai régiók főbb demográfiai adatai 2012-ben

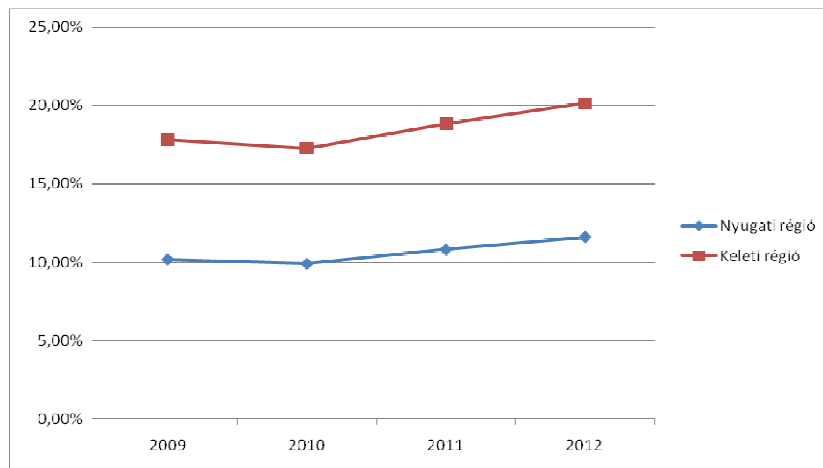
	Nyugati régió	Keleti régió
Terület (km²)	14 992,16	15 727,88
Népsűrűség (km²)	122,6	102,5
Lakosság (fő)	1 838 136	1 611 407
Nemek szerinti eloszlás (fő)		
Férfi	897 025	790 973
Nő	941 111	820 434
Nemzetiségek eloszlása (fő)		
szlovák	1 411 950	1 250 863
magyar	290 354	75 241
roma	7 616	81 783
cseh, morva	12 065	6 440
ruszin	324	31 848
ukrán	780	5 376
német	1 022	1 747
lengyel	825	1 034
egyéb	112 673	156 481

Forrás: Saját szerkesztés

A saját vizsgálatainkat 2009. és 2012-es évek adatainak összehasonlításával végeztük, mivel ezen időszakra állt rendelkezésünkre megbízható statisztikai adat.

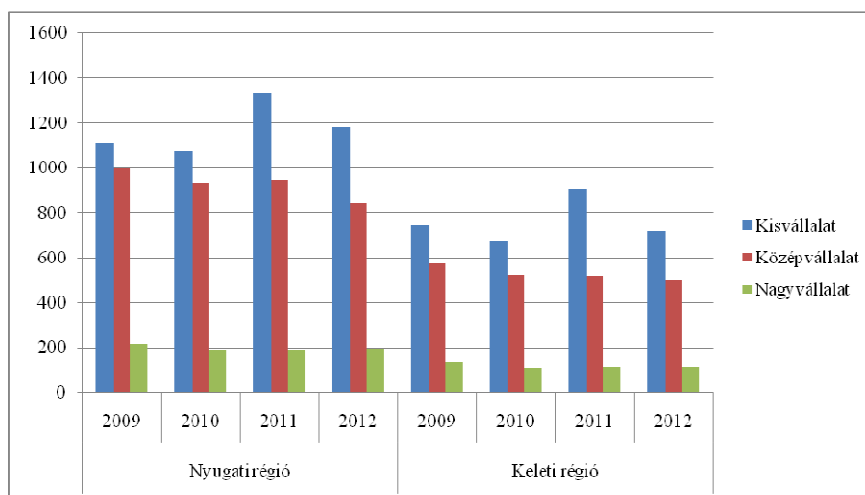
A 2. ábra szemlélteti a vizsgált két szlovákiai régió munkanélküliségi rátájának alakulását a 2009-es évtől a 2012-es évig. A fent bemutatott ábrán látható, hogy a nyugati régióban az említett években alacsonyabb volt a munkanélküliség, mint a keleti régióban. Továbbá megfigyelhető, hogy 2009-ben mindkét régióban alacsonyabb volt a munkanélküliségi ráta, mint 2012-ben, tehát mindkét térség esetében szükséges lenne további új munkahelyeket teremteni. A nyugati régióban a munkanélküliségi ráta a vizsgált évek során 10-11% körül mozgott, míg a keleti régió e tekintetben rosszabbul teljesített, ott a munkanélküliségi ráta 17-20% körül alakult a vizsgált időszakban.

2. ábra A munkanélküliség alakulása Kelet- és Nyugat Szlovákiában 2009. és 2012. között (%)

Forrás: Saját szerkesztés

3. ábra A kis-, közép- és nagyvállalatok számának alakulása a vizsgált két régióban 2009. és 2012. között (db)

Forrás: Saját szerkesztés

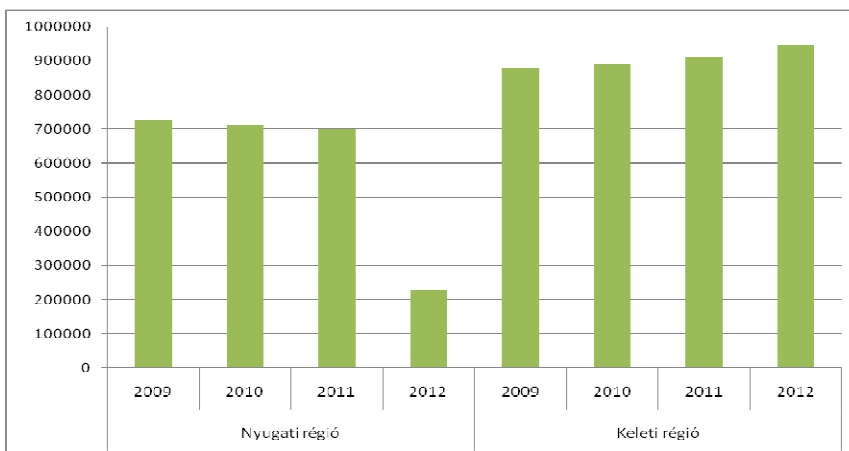
A fenti 3. ábra adataiból kitűnik, hogy a nyugati régióban a kisvállalatok számának alakulását a vizsgált években ingadozás jellemezte, a középvállalatok száma

a vizsgálati időszak alatt csökkent, a térségben elhelyezkedő nagyvállalatok számának egyidejű csökkenése mellett. A keleti régió vállalatainak számának alakulásánál ugyanez a tendencia volt megfigyelhető a vizsgálataink során. A 2009 és 2012 közötti adatokat figyelembe véve a nyugati régióban 10-20 százalékkal több volt a vállalkozás, mint a keleti régióban.

Fontos jellemzőnek tekinthető a versenyképesség terén a régiókra jellemző idegenforgalom szerepe. Megvizsgáltuk és összehasonlítottuk a régiókban mennyi volt az vendégéjszakák száma adott évek alatt, az adatokat a 4. ábra szemlélteti.

A két régió közül a nyugati régióra jellemzően alacsonyabb volt az idegenforgalmi látogatás a vizsgált évek során. Látható, hogy a nyugati régió esetében az elmúlt évek során mintegy 31 százalékkal csökkent a látogatók száma, ezzel ellentétben, a keleti régióban a turisztikai célú látogatások száma 8 százalékkal emelkedett a vizsgált időszak alatt, mely elsősorban e régió megfizethetőségének és kiemelt turisztikai attrakcióinak tudható be.

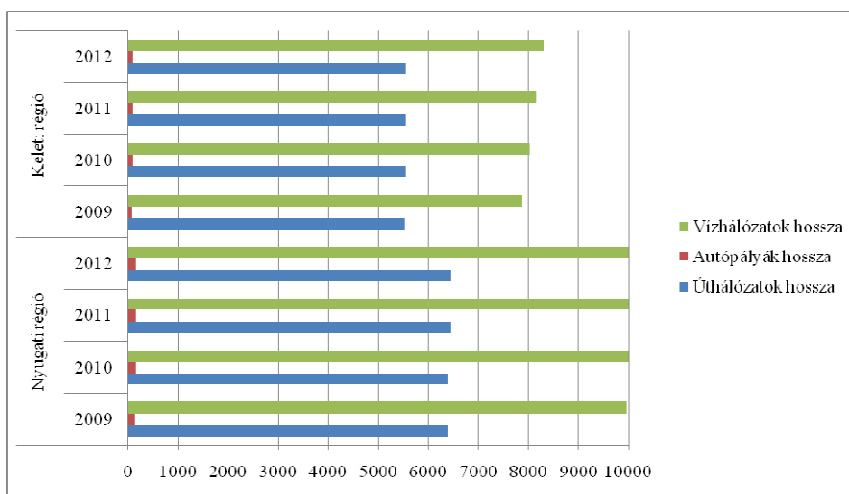
4. ábra Vendégéjszakák számának alakulása 2009. és 2012. között (fő)

Forrás: Saját szerkesztés

Az infrastruktúra fejlettsége is jelentősen befolyásolhatja egy adott régió versenyképességét az elérhetőség révén. A vizsgált térségekben elhelyezkedő utak és autópályák hosszát, valamint a műszaki infrastruktúra részét képező vízhálózatok hosszát az 5. ábrán szemléltetjük.

5. ábra Infrastruktúra alakulása 2009. és 2012. között (km)

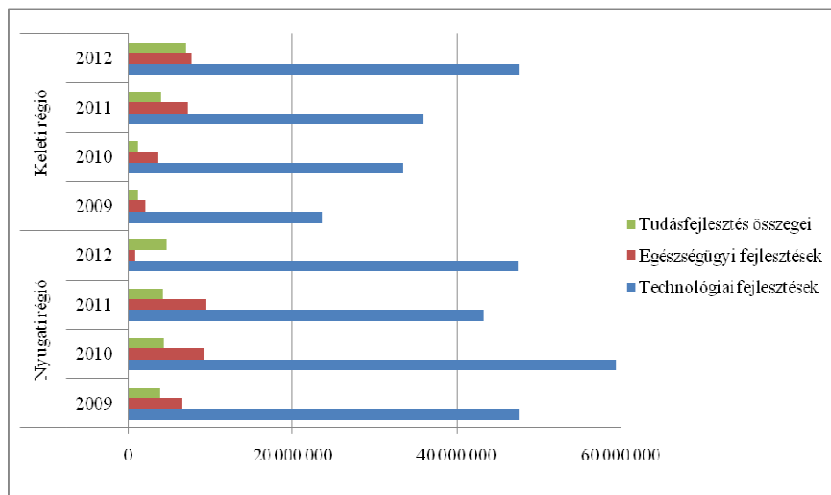
Forrás: Saját szerkesztés

Az 5. ábrából egyértelműen kitűnik, hogy a keleti régió a vizsgált szempontok alapján alul maradt a nyugati régióval szemben, hiszen ezen régió útjainak hossza 6443,678 km volt 2012-ben, míg a keleti térség csupán 5540,15 km-es útszakasszal rendelkezett. Az autópályák hosszának vizsgálata során szintén különbségek figyelhetők meg, a keleti régióban 91,242 km, a nyugatiban 158,144 km hosszú autópálya állt rendelkezésre a 2012-es évben. Elmondható, hogy a mindkét vizsgált régió folyamatosan bővíti úthálózatait, autópályáinak hosszát annak érdekében, hogy az adott térség megközelíthetőbbé váljon.

Az infrastruktúra fontos részét képezik a térségekben elhelyezkedő vízhálózat hossza, ugyanis minél hosszabb egy adott régió vízhálózatának hossza, annál fejlettebbnek tekinthető. Megállapítható, hogy a nyugati régió (10 500 km) ezen a téren fejlettebbnek tekinthető, hiszen hosszabb vízhálózattal rendelkezik, mint a keleti régió (8 300 km).

A gazdasági versenyképességet meghatározó tényezők között kiemelkedő jelentősége van a fejlesztéseknek. A fejlesztésekre fordított összegek nagyságának alakulását a 6. ábra mutatja be. Szemmel látható, hogy az összegek nagyságának alakulásában is jelentősek a különbségek a vizsgált régiók tekintetében. A keleti régió alul marad a nyugati régióval szemben, hiszen minden vizsgálati év során alacsonyabb összeget fordíthattak fejlesztésekre. Az adatok alapján elmondható hogy 30-40 százalékkal több támogatást kap a nyugati régió a fejlesztésekre, mint a keleti régió.

6. ábra Fejlesztésekre fordított támogatási összegek nagyságának alakulása a vizsgált régiókban 2009. és 2012. között (euró)

Forrás: Saját szerkesztés

A fent bemutatott vizsgálati tényezők mellett még számos más egyéb faktort is elemeztünk (jövedelmi viszonyok, GDP alakulása, háztartások bevételei és kiadásai, iskolázottság, kulturális intézmények számának alakulása, mezőgazdasági és ipari tevékenységet végző vállalkozások száma stb.), ezen eredmények részletes bemutatására azonban a helyszűke miatt sajnos most nem tudunk kitérni. Ugyanakkor összességében elmondható, hogy a turisztikai tényezőkön kívül a nyugati régió az összes vizsgált mutató tekintetében jobban teljesített a keleti régióénál. Így kijelenthető, hogy a nyugati régió versenyképessége meghaladja a keleti régió versenyképességét.

4. Következtetések

A nyugati térség gazdaságára jellemző, hogy magas a GDP aránya, így ez a régió az ország fejlettebb régiói közé sorolható, továbbá szintén magasnak tekinthető a foglalkoztatottak nettó és bruttó jövedelme. Az egészségügyi mutatók regionális szinten kedvezőbb állapotokat rögzítenek, tehát alacsonyabb a munkaképtelenek aránya a keleti régióhoz képest. A nyugati régió helyzete kedvezőbb a keleti régióénál abból a szempontból is, hogy a területén nagyobb számban vannak jelen vállalkozások, melyek a régió versenyképességének erősítését szolgálják.

A nyugati régió gazdaságát elsősorban az ipar határozza meg. A térség további erősségének tekinthető, hogy fejlett a közlekedési infrastruktúra, hosszú úthálózatokkal, autópályákkal rendelkezik, továbbá a nemzetközi közúti és vasúti hálózatok terén is fejlettnak mondható. Ennek ellenére az idegenforgalom gyenge a térségben. A régió idegenforgalmának növelése érdekében szükséges lenne új típusú turisztikai szolgáltatások bevezetése, a régió ismertségének erősítésére, valamint javítani kellene a már meglévő szolgáltatások színvonalán.

A keleti régió szempontjából veszélyességi tényezőnek tekinthető, hogy az egészségügyi fejlesztésekre fordított összegek az évek során csökkentek, ami megmutatkozik abban is, hogy a lakosság egészségügyi állapota folyamatosan romlott. Nagy különbségek figyelhetők meg a férfiak és a nők bére között, ami miatt növekszik a nemi egyenlőtlenség a régióban. További problémát jelenthet a diplomások alacsonyabb száma, mely által a munkaerőpiacon nehezebbé válik a fiatalok elhelyezkedése, így jelentős számban vándorolnak el a fiatalok a régióból.

A keleti régió további gyengeségei közt fontos megemlítenünk az egy főre eső GDP alacsony arányát. Problémát jelenthet, hogy az adott térségben évről évre folyamatosan csökkent a vállalkozások száma. A társadalmi-gazdasági kohézió alapvető feltétele a régió külső és belső elérhetőségét biztosító közlekedési infrastruktúra fejlesztése, az említett régióban ezen infrastruktúra fejletlenebb, mint a nyugati régióban. Ugyanakkor pozitívumként említhető meg, hogy a keleti régióban jól működik az idegenforgalom. A régió idegenforgalmi vonzerejét a változatos természeti adottságok, kulturális értékek és intézmények adják. Nagy fontossággal bír a térségben a vadászati és horgászati turizmus, valamint szintén nagy lehetőségek rejlenek a gyógy- és falusi turizmus tekintetében.

5. Összegzés

Tanulmányunk gyakorlati részében arra vállalkoztunk, hogy megvizsgáljuk a regionális versenyképesség, valamint a területi különbségek alakulását Szlovákia nyugati, illetve keleti régiójára nézve. A vizsgálathoz szükséges adatokat a Szlovák Statisztikai Hivatal regionális adatbázisából vettük át.

Eredményeik összegzéséből megállapítottuk, hogy annak érdekében, hogy a régiók képesek legyenek fejlődni, előnyeiket kihasználni és azokat kamatoztatni, továbbá gyengeségeiket kiküszöbölni, elsősorban a bennük rejlő lehetőségeiket kellene feltérképezniük. Ebben a tekintetben a Pozsonyi régió élen jár a szlovákiai régiók között, ugyanis a legfrissebb adatok szerint jelenleg az Európai Unió 5. legfejlettebb régiója a Pozsonyi régió.

A nyugati régió számos olyan adottsággal rendelkezik, amellyel tovább növelhető versenyképessége. Többek között fejlett közlekedési infrastruktúrával rendelkezik, melyek javítják a régió elérhetőségét, tehát ennek révén fejleszthető az idegenforgalom is. Ezzel szemben a keleti régióban a lemaradás számottevő. Ahhoz, hogy tovább tudjon fejlődni e régió, véleményünk szerint fontos lenne a határon átnyúló együttműködések ösztönzése, valamint az itteni vállalkozások erősítése és az infrastruktúra nagyobb mértékű kiépítése.

Felhasznált irodalom:

- Botos J. (1982): *Nemzetközi versenyképesség és árforradalom*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Chikán A. (2002): *Vállalati versenyképesség a globalizálódó magyar gazdaságban*. Akadémia Kiadó, Budapest.
- Chikán A. (2006): A vállalati versenyképesség mérése. *Pénzügyi Szemle*, 1, 42-56. o.
- Csath M. (2010): *Versenyképesség-menedzsment*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Deák Sz. (2000): A Porter-féle rombusz-modell. In Farkas B. – Lengyel I. (szerk.): *Versenyképesség-regionális versenyképesség*. SZTE GTK Közleményei, JATEPress, Szeged, 67-68. o.
- Fenyővári Zs. – Lukovics M. (2008): A regionális versenyképesség és a területi különbségek kölcsönhatásai. *Tér és Társadalom*, 22. évf., 2, 1-20. o.
- Krugman, P. (1994): Competitiveness: A Dangerous Obsession. *Foreign Affairs*, 28-44. o.
- Lengyel I. (2000): A regionális versenyképességről. *Közgazdasági Szemle*, XLVII. évf., 962-987. o.
- Lengyel I. (2003): *Verseny és területi fejlődés: térségek versenyképessége Magyarországon*. JATEPress, Szeged.
- Lengyel I. (2006): A regionális versenyképesség értelmezése és piramismodellje. *Területi Statisztika*, 9. évf., 2, 131. o.
- Lengyel I. (2010): *Regionális gazdaságfejlesztés – Versenyképesség, klaszterek és alulról szerveződő stratégiák*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Lukovics M. (2006): A magyar megyék és a főváros versenyképességének empirikus vizsgálata. *Területi Statisztika*, 9. évf., 2, 148. o.
- Lukovics M. – Kovács P. (2008): Eljárás a területi versenyképesség mérésére. *Területi Statisztika*, 48. évf., 3, 245-263. o.
- Porter, M. E. (1990): *The Competitive Advantage of Nations*. Free Press, New York.
- Szlovák Statisztikai Hivatal (2014): *Szlovákia regionális statisztikai adatai*. Bratislava.